

Grått och fult eller slitstarkt och vackert. Åsikterna om eternit går isär. I en era när framtidstron blomstrade i Sverige fick många trähus en ny kostym.

– Plattorna är en folkhemsprodukt som skulle underlätta livet för gemene man, säger Elisabet Aagård, författare till boken "Eternithus".

Älskade och hatade eternit

BOSTAD

De finns överallt, de pampiga gårdarna, vackert placerade, utsmyckade med snickarglädje, spröjsade fönster – och en fasad av grådassig eternit. I dag känns den stilkrocken svårsmält, men sätter man in fasadplattorna i sitt sammanhang går det att förstå varför de slog igenom så stort.

Trähus måste skrapas, målas, lappas och lagas. Eterniten, däremot, står emot det mesta och håller för evigt. Så marknadsfördes den i alla fall, och det lät förmodligen lockande för en hårt arbetande husägare i mitten av förra seklet. Det var då många hus fick en tåligare fasad.

– Eterniten hade många fördelar. Den var lätt att arbeta med, enormt slitstark och i stort sett underhållsfri, säger Elisabet Aagård.

Hon la märke till hur utbrett byggmaterialet var i hennes hemtrakter kring Åre i Jämtland.

– Jag arbetar som journalist och när jag åkte runt i länet dök det upp vackra gårdar som hade eternitfasader lite överallt. Det var något med den där stilkrocken som fascinerade.

Hon och fotografen Petra Westlin bestämde sig för att göra en bok om eterniten tillsammans. Och det fanns mycket att berätta. Få byggnadsmaterial har en så dramatisk och otäck historia.

På 1970-talet rullades en omfattande arbetsmiljöskandal upp när det visade sig att arbetare vid eternitfabriken i Lomma hade blivit sjuka av asbesten de exponerats för i samband med tillverkningen. Asbestfibrer sätter sig i lungorna och orsakar en mängd sjukdomar, bland annat asbestos – då ärrvävnad bildas i lungan – och cancer.

– Det värsta är att kunskapen om att det var farligt fanns tidigt. Enligt det

FAKTA

Tips för dig med eternithus

- Använd alltid skyddskläder och andningsmask med partikelfilter P3 när du jobbar mer eternit. Släng kläderna efteråt, på kommunens deponi för farligt avfall.
- Det går att tvätta plattor som blivit smutsiga eller fått påväxt av lavar. Täck marken med plast. Fukta fasaden, skrubba med en borste. Använd såpa eller diskmedel som rengöring. Samla ihop de fuktiga avlagringarna i tättslutande säckar, märk dem med "asbest" och lämna på kommunens deponi för farligt avfall.

Det går även att måla på eternit.

Källa: "Eternithus" av Elisabet Aagård och Petra

"Jag gillar gråskalorna man ofta förknippar med eternit och att den har den här nästan brutala, öststatskänslan över sig."

Elisabeth Aagård
journalist och författare till boken "Eternithus"

amerikanska cancersällskapet ställdes den första asbestdiagnosen i Storbritannien redan år 1924. Och på 1960-talet kopplades asbest ihop med mesoteliom, lungsäcks- och magsäckscancer, berättar Elisabet Aagård.

Men informationen spreds inte och många fabriksägare tonade ned farorna och dolde resultaten från de undersökningar som gjordes.

Så länge eterniten sitter där den ska är den dock helt ofarlig. Hus klädda i materialet är snarare "friskare" än andra hus eftersom plattorna står emot fukt väldigt bra.

– Det finns familjer i Göteborgs skärgård som har ångrat att de har tagit bort eterniten eftersom träfasader snabbt tar stryk i det

fuktiga och vindpinade klimatet.

I dag finns det modern, ofarlig fibercement på marknaden.

Eterniten är äldre än vad man kanske tror – redan 1907 börjar den tillverkas i Lomma utanför Malmö. Från början användes plattorna mest som takplattor, tanken var att de skulle likna skiffer.

– Jag har kommit att uppskatta dem. Jag gillar gråskalorna man ofta förknippar med eternit och att den har den här nästan brutala, öststatskänslan över sig. Men förmodligen håller de flesta inte med mig. Plattorna har fått öknamn som "fattiglappar" och "tattarkex", säger Elisabet.

Orsaken är att de var billiga och populära i egna

hem-rörelsen. Dessutom tror hon att alla material som försöker härma något annat alltid kommer att ha svårt att få respekt och hög status.

Byggnadsantikvarie Olga Schlyter hör till dem som absolut tror att eterniten har en framtid. I sitt arbete gör hon bland annat analyser över bebyggelsen i områden som ska förtätas eller byggas om på något sätt. Hon tar fram underlag till beslutsfattarna om vilka byggnader som bör bevaras och vilka som kan rivras eller ändras.

– Eternit är i många fall en ursprunglig detalj på en byggnad och därför viktig att bevara. Inom byggnadsvården är plattorna tveklöst accepterade som ett historiskt material med stora värden – i rätt sammanhang. Det är så klart inte "rätt" på alla hus.

I linje med den allmänt rådande retrotrenden är det även många som har omvärderat materialet och anser att det är coolt igen. Eterniten säger mycket om tiden mellan 1930-talet och 1970-talet då plattorna hade sin storhetstid.

– Man förknippar den med funkisen och den framtidstro och längtan efter det moderna, rena och lättskötta som rädde då, säger Olga Schlyter.

Eftersom plattorna var billiga, enkla att sätta upp och dessutom brandtåliga spred de sig snabbt över landet.

– I alla fall i de områden där man byggde med trä. Och för den tidens människor framstod de som moderna och snygga med sin släta yta.

Det är 42 år sedan fabriken i Lomma slog igen. Men de slitstarka eternitpalatsen runt om i landet lär fortsätta att påminna oss om drömmen om ett lättare liv – i evighet.

LISA WALLSTRÖM
TT

"Det kan ju se eländigt ut när plattorna blir missfärgade och spruckna."

Med tiden har eterniten börjat få kultstatus. Materialet har ett kulturhistoriskt värde och har gjort avtryck i arkitekturhistorien.

FOTO: PETRA WESTLIN